

**Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Istorie și Filozofie
Școala Doctorală Relații Internaționale și Studii de securitate**

Relațiile româno-italiene. 1948-1965

**Coordonator științific,
Prof. Univ. Dr. Vasile Vese**

**Doctorand,
Crina-Cristina Capota**

**Cluj-Napoca
2014**

Cuprins

Introducere	4
1. Tema, motivația și scopul cercetării	4
2. Structura lucrării	5
3. Surse și metode	9
4. Concepte, metode și premise	14
Politica externă a României. 1948-1965	16
Politica externă italiană	21
Totalitarismul	28
1. <i>Politica externă între instituțiile statului, structurile de partid și Securitate</i>	33
1.1. Competiția pentru informație, resurse, autoritate	33
1.2. Statul democrat-popular	43
1.2.1. Organizarea statului popular-democrat	50
1.3. Partidul	56
1.3.1. Organizarea Partidului Muncitoresc Român	61
1.4. Politică externă între Minister, Partid și Securitate	64
1.4.1. Politică externă și discursul ideologizat	67
1.4.2. Statul în politica externă	74
1.4.3. Institutul Român pentru relații culturale cu străinătatea- între stat și partid	77
1.4.4. Partidul- Secția externă a PMR	78
1.4.5. Selectarea cadrelor	81
2. <i>Relațiile româno-italiene - între conflict, destindere și colaborare</i>	85
2.1. Instituții și practici diplomatice în relațiile bilaterale româno-italiene	91
2.1.1. Legația României de la Roma între 1948-1965	92
2.1.1.1. De la diplomați de carieră la oameni fideli regimului	92
2.1.1.2. Diplomații români- exponenți ai poporului	96
2.1.2. Legația Italiei din România	115
2.1.2.1. O țară-două legatii	115
2.1.2.2. Diplomați suspectați de spionaj	117
2.1.2.3. Diplomați decorați de statul român	122
2.1.3 Practici diplomatice	127
2.2. Relațiile bilaterale româno-italiene	141
2.2.1. Perioada conflictului - relațiile româno-italiene între 1948-1951	141
2.2.1.1. Bunurile italiene din România	150
2.2.1.2. Legația la <i>Accademia di Romania</i>	160
2.2.1.3. Procesul spionilor din septembrie 1951	167
2.2.1.4. Exilații români din Italia la începutul Războiului Rece	184
2.2.2. Dialog limitat și destindere în relațiilor româno-italiene	188
2.2.3. De la suspiciune reciprocă la detensionare- relațiile bilaterale în perioada 1955-1959	193
2.2.3.1. Comunitatea italiană din România	205
2.2.4. România și Italia în prima jumătate a anilor 60	212
2.2.4.1. Constantin Iosif Drăgan și relațiile româno-italiene	213
2.2.4.2. Evoluția relațiilor bilaterale	223
2.2.5. Modelele lui Graham Allison și deciziile de politică externă	226
3. <i>Partidul Comunist Italian și Partidul Muncitoresc Român în anii 50.</i>	230
3.1. Partidul Comunist Italian la începutul Războiului Rece.	235
3.1.1. PCI în politica internă italiană.	236
3	
3.1.1.1. Formarea unui partid de masă	238
3.1.1.2. Participarea la guvernare și colaborarea cu democrat-creștinii	241
3.1.1.3. Expulzarea comuniștilor din guvern	242
3.1.1.4. De la colaborare la contestare – strategia PCI după alegerile din aprilie 1948	245
3.2. Comuniștii italieni în cadrul Cominformului	251
3.2.1.1. Formarea Cominformului	252
3.2.1.2. PCI în cadrul Cominformului	254

3.2.1.3. Desființarea Cominformului	259
3.3. Între ignorare reciprocă și interes limitat- Comuniștii români și italieni în anii 50	263
3.3.1. Relațiile dintre partidele comuniste între formalism și întâlniri informale	266
3.3.2. Ajutorul acordat partidelor occidentale	269
3.3.2.1. „Vizitatorii”- turism politic	276
3.3.2.2. Legația din Roma și „prieteni italieni”	281
3.3.2.2.1. Propaganda și „prieteni italieni”	283
3.3.2.2.3. Asociația de prietenie Italia-România	287
3.3.2.3. Propaganda prin presă și PCI	291
4. <i>Diplomație între suspiciune de spionaj și urmărire informativă. Studiu de caz asupra urmării informative a membrilor Legației Italiene din București</i>	296
4.1. De la intentarea unui proces de spionaj la suspiciuni considerate de Securitate nefondate. Istoria urmării informative a membrilor legației Italiei la București în anii 50-60	296
4.2. Agentura creată în jurul diplomaților italieni	302
4.2.1. Comunitatea italiană din România și Securitatea	303
4.2.2. „Infiltrarea” Legației- recrutarea unor persoane din aparatul administrativ	316
4.2.3. Agenții din mediul cultural, medical	328
Concluzii	333
Bibliografie	336
Anexe	345

Cuvinte cheie: politică externă, factori decidenți, diplomație, relații bilaterale, comunism, Partidul Comunist Italian, Securitate.

Lucrarea de față analizează relațiile bilaterale româno-italiene din perspectiva sistemului bipolar din timpul Războiului Rece și își propune reconstituirea cronologică și integrarea sistemică a relațiilor dintre două state marginale în planul relațiilor internaționale în perioada postbelică.

Discursul argumentativ al tezei este organizat pe trei piloni: instituțiile statale (birocratice), relațiile dintre cele două partide comuniste și, în sfârșit, rolul serviciilor secrete în elaborarea și implementarea deciziei de politică externă. În esență, premisa validată pe parcursul acestei teze de doctorat s-a referit la transferul permanent de autoritate între structurile birocratice ale Ministerului de Externe, structurile de partid și Securitate. Analiza documentelor de partid, ale celor emise de instituțiile statului sau ale Securității indică faptul că transferul de autoritate nu s-a făcut doar într-o direcție (de la birocrația guvernamentală înspre partid și Securitate), existând momente în care sursa autorității a revenit la instituțiile birocrației guvernamentale. Până la sfârșitul anilor '50, noua structură a Ministerului de Externe s-a profesionalizat. În cadrul reprezentanțelor diplomatice acest lucru este relevat prin modalitatea diferită de raportare la autoritățile din statul gazdă, de abandonare a discursului complet ideologizat, de negocierile purtate cu diferiții poli de putere din statul gazdă.

În momentul în care m-am decis să abordez o astfel de temă un rol determinant l-a jucat interesul limitat manifestat de cercetători față de politica externă a României în prima perioadă a Războiului Rece. Analiza relațiilor bilaterale româno-italiene este una inedită în istoriografia românească

Lucrarea este structurată în funcție de scopul cercetării și anume acela de a descifra modalitățile de luare și implementare a deciziei de politică externă de către autoritățile românești. Celebra analiză a Hannei Arendt privind totalitarismul, mai exact aserțiunile legate de distribuția autorității în cadrul instituțiilor statului și a celor care transcend statul (de exemplu, partidul) a influențat organizarea cercetării în funcție de cei trei poli de putere aparenti sau reali: instituțiile statului, Partidul și Securitatea. În esență pe parcursul acestei teze de doctorat conceptul de „politică externă” desemnează activitatea prin care actorii statali acționează, reacționează și interacționează.

Premisa esențială se referă la transferul permanent de autoritate între cele trei structuri și la o competiție mai mult sau mai puțin acerbă dintre instituțiile statului, partid și Securitate pentru accesul la informație văzută ca una din sursele autorității. Această premisă a fost pe larg prezentată în cadrul primului capitol care are în centru „de-construcția” statului democrat-popular român. Abordarea este mai degrabă juridică, dar mecanismele de luare a deciziilor sunt analizate pornindu-se de la sursele arhivistice (inedite sau publicate în colecții de documente).

Cel de al doilea capitol are în centru analiza evoluției relațiilor dintre cele două țări în perioada 1948-1965. Prima parte a capitolului analizează politica externă a României, respectiv a Italiei, prin detectarea interconexiunilor dintre factorii care formulează decizia de politică externă și cei care o implementează. Astfel, această primă parte analizează relațiile și conexiunile dintre factorii primari de la nivelul politicii externe, respectiv relația dintre reprezentanțele diplomatice și Ministerele de Externe din România, respectiv Italia. Mai exact, am încercat să surprind practicile diplomatice și relațiile instituționale care au existat între aceste state pornind de la analiza limbajului diplomatic. Analiza idiosincraziilor este importantă în măsura în care relațiile instituționale au fost afectate. Lista șefilor de misiune precum și analiza biografiilor lor pot furniza, de asemenea, informații interesante despre importanța acordată relațiilor bilaterale româno-italiene, în strategia de politică externă a uneia ori a celeilalte.

Acest capitol reprezintă cea mai semnificativă parte (din punct de vedere cantitativ și calitativ) a întregii teze. Cu toate că modalitatea de abordare este una clasică, de analiză a relațiilor politice, culturale și economice, evenimentele nu au fost expuse cronologic decât în mod parțial, analiza chestiunilor diplomatice „fierbinți” ordonând discursul argumentativ. Am pornit de la constatarea că în evoluția relațiilor dintre cele două state a existat o perioadă de conflict, una de dezamorsare, destindere parțială și, în cele din urmă, colaborare. S-a evoluat de la „conflict” între 1948-1955 (reprezentat prin anumite practici diplomatice aflate la limita dreptului internațional public și a cutumei), la o destindere parțială între 1955-1962, pentru ca în sfârșit, începând cu 1962-1965, să se poată vorbi de o colaborare bazată nu doar pe schimburi economice oneroase pentru ambele părți, ci și pe practici diplomatice fundamentate mai mult sau mai puțin pe buna-credință (atât cât se poate vorbi de bună-credință ca principiu de drept în cazul unui stat democrat-popular).

Fiecare perioadă s-a caracterizat prin probleme specifice. Perioada „conflictului” s-a caracterizat prin rechizițiile și naționalizarea bunurilor italiene din România, impunerea sechestrului asigurator de către justiția italiană asupra unui pachet de acțiuni ce aparține statului român, procese de spionaj instrumentate de autoritățile din cele două țări, denunțarea acordului cultural care a dus la închiderea Institutului italian din București, respectiv a Academiei Române de la Roma, un anticomunism acut manifestat de diplomații italieni de la București, respectiv o „propagandă” agresivă dusă de diplomații români în capitala Italiei.

A doua perioadă, 1955-1962, s-a individualizat prin reluarea în mod real, adică semnificativ din punct de vedere cantitativ, a schimburilor comerciale dintre cele două țări. Pe de o parte, se poate presupune că reluarea legăturilor economice a fost posibilă datorită dezamorsării crizei diplomatico-politice, prin eliberarea unor cetățeni italieni din închisorile românești și expulzarea lor. Pe de altă parte, putem presupune că tocmai necesitățile economice au generat schimbarea de optică politică. Relația economic-politică este una complexă, inter-conexiunile dintre cele două fiind foarte puternice.

Interesele economice coagulate în cadrul unor grupuri de influență sunt capabile să influențeze politicile guvernamentale. România, ca și celelalte țări democrat-populare, reprezenta în acea perioadă o piață de desfacere interesantă pentru oamenii de afaceri occidentali (italieni), mai ales în domeniul industriei textile, dar și o sursă de materii prime (petrol, hidrocarburi). Pe de altă parte, anticomunismul virulent al unor democrat-creștini nu mai influența decizia politică în mod semnificativ. Scindările din cadrul democrat-creștinilor asociate cu boom-ul economic și dispariția „pericolului” comunist au permis o abordare mai puțin ideologică și una mai rațională, mai pragmatică. Din perspectivă românească deschiderea spre Vest s-a datorat atât unei abordări pragmatice (nevoia legăturilor economice cu Vestul privite ca singura posibilitate pentru industrializarea țării), cât și ideologice (mai ales după izbucnirea conflictului în interiorul blocului comunist).

Ultima perioadă, cea a colaborării, începând cu 1961/1962, s-a caracterizat prin restabilirea unor relații instituționale bazate și pe considerente de ordin etic (cel puțin la nivel minim). Îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor asumate de către state este un principiu al dreptului internațional; regulile care stabilesc prerogativele unei reprezentanțe diplomatice sunt cutume de drept internațional sunt (aproape) unanim recunoscute. Faptul că respectarea acestor cutume de către autoritățile

comuniste române devine sesizabilă în documentele de arhivă se datorează încălcării sistematice a lor în perioada anterioară, care însă nu au putut fi taxate prin folosirea coerciției (decât în mod indirect), prin aplicarea unui tratament similar reprezentanților români din Italia sau prin anumite politici de natură să afecteze interesele României în peninsulă.

Pe lângă chestiunile specifice fiecărei perioade, sunt unele probleme care au fost comune, cum ar fi cea a cetățenilor italieni din România și a exilaților români din Italia. Strategia și tactica autorităților de la București, respectiv de la Roma, față de aceste două chestiuni, s-a modificat în funcție de exigențele politice interne. În ceea ce îi privește pe cetățenii italieni din România se poate vorbi de mai multe etape. Într-o primă fază a existat un „exod”, urmat apoi de o etapă în care era practic imposibilă repatrierea în mod legal (1951-1955). Următoarea etapă s-a caracterizat prin repatrieri individuale în urma multiplelor note-verbale și proteste înaintate de diplomații italieni de la București. Începând cu 1957-1958, autoritățile române au apelat la numeroase constrângeri pentru a-i determina pe membrii coloniei italiene să renunțe la cetățenia italiană și să solicite cetățenia română.

În studierea relațiilor bilaterale româno-italiene trebuie ținut cont și de exilații români din Italia, precum și de rolul lor în influențarea unei anumite strategii de politică externă a statului gazdă. Exilații politici au încercat să obțină recunoașterea și susținerea comunității internaționale, fie că era vorba despre guvernele statelor de reședință, organizații interguvernamentale, non-guvernamentale sau opinia publică. În prima fază a Războiului Rece, pe fondul angoaselor provocate de „pericolul comunist”, autoritățile italiene au acordat sprijin (e adevărat că minim) refugiaților din Estul Europei. În lipsa unui exil românesc structurat, în perioada 1948-1953 au fost sprijinite unele inițiative personale. În perioada ulterioară, însă, pe fondul îmbunătățirii relațiilor cu țările democrat-populare, inclusiv cu România, autoritățile italiene au încetat să mai acorde sprijin (financiar sau simbolic) exilaților din Est și, în consecință, și celor români.

În cel de-al treilea capitol am analizat relațiile dintre Partidul Comunist Italian și cel Român în anii 50. În această perioadă lipsesc întâlnirile dintre liderii celor două partide, exceptând congresele diverselor partide sau întâlnirile Cominformului. Acest lucru este explicabil prin monopolul ideologic strict din acei ani. Întâlnirile pentru „negocierea” unei poziții comune sau pentru „explicarea” propriei poziții vor veni abia odată cu primele semne ale scindării monolitului ideologic. Începând cu anii '60,

acestea vor fi din ce în ce mai dese, poziția adoptată de către comuniștii români stârnind interes la sediul de pe *Via delle Botteghe Oscure*. Interesant este faptul că atât în jurul liderilor comuniști români, cât și a celor italieni s-a creat mitul conform căruia aceștia ar fi fost mediatorii relației sovieto-chineze.

Ultimul capitol reprezintă un studiu de caz asupra urmării informative a diplomaților italieni din București, precum și a raporturilor dintre Securitate și comunitatea italiană din România. S-a insistat îndeosebi pe rolul jucat de un personaj puțin cunoscut opiniei publice, ca de exemplu, Ugo Merola. Acest studiu de caz va ajuta la demonstrarea premisei principale a tezei, anume aceea a unei competiții dintre structurile statului, partidului și Securității pentru informații și resurse.

Ineditul temei, dar nu numai, m-a determinat să îmi construiesc discursul în jurul documentelor de arhivă. Au fost investigate fonduri din Arhiva Națională Istorică Centrală a României (de exemplu, fondurile CC al PCR-Secția Relații Externe, CC al PCR-Cancelarie, CC al PCR-Propagandă și agitație, CC al PCR-Cadre), Arhiva diplomatică a Ministerului de Externe român, Arhiva CNSAS, Arhiva diplomatico-istorică a Ministerului de Externe italian, Arhiva Partidului Comunist Italian și Arhivele Statului din Roma. Au fost de asemenea exploatată presa din cele două țări (ziare precum *L'Unita*, *Scînteia*, *Pentru pace trainică, pentru democrație populară*) și lucrările istoriografice privind regimul comunist din România, precum și evoluția Partidului Comunist Italian în contextul vieții politice interne.

Pe parcursul cercetării efectuate au apărut o serie de alte teme, care din motive de eficiență, nu au putut fi abordate în lucrarea de față, dar care sunt deopotrivă pertinente. Una dintre teme, care merită să fie aprofundată, este relația dintre Partidul Comunist Italian și Partidul Comunist român în contextul conflictului chinez-sovietic. O altă abordare, care ar putea da rezultate interesante, vizează valorificarea istoriei orale. Realizarea unor interviuri cu membrii comunității italiene din România, cum ar fi de exemplu Giancarlo Merola, ar putea fi utile în înțelegerea specificității acestei comunități în societatea românească comunistă.